расп

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (10313) | 1977 чылдың январь 26, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Л. И. Брежнев Мухаммед Наимни хүлээп алган

Совет Эвилелинде чедип келген Афганистан Республиканың кескү политиктиг ажылдакчызы Мухаммед Наимни ооң дилээ-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев январь 24-те Кремльге хүлээп алган.

Найыралдыг чурттарга—Совет Эвилелинге болгаш Афганистанга бир дөмей сонуургалдыг болдуруп турар айтырыгларны бот-бодун билчириниң байдалынга эрткен беседа үезинде чугаалажып көрген.

Беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузаланчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Ортаакы Чөөн чүк чурттарының килдизиниң эргелекчизи В. И. Минин киришкен.

САРАТОВ ОБЛАСТЬ. Балаковскиниң резина-техниктиг кылыглар заводунда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазының бөлгүмнеринде, школаларында база семинарларында 5000 ажыг ажылчыннар өөренип турар.

Пропагандистерге дуза көргүзери-биле заводтуң политиктиг чырыдышкын кабинединде методиктиг чөвүлелди тургускан. Ооң составынга эң-не эки белеткеттинген партия, комсомол ажылдакчылары, заводтуң специалистери кирген.

ЧУРУКТА: методиктиг чөвүлелдиң ээлчеглиг хуралы.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.

СПОРТЧУ МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чуртка спортту сайзырадырынче, массалыг болдурарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге күш-культура болгаш спорт коммунистиг кижизидилгениң чугула чепсээ болур. Совет кижилерниң кадыын быжыглап, дадыктырарынга, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга белеткениринге ол дузалап турар.

Спорттуң материалдыг баазазын экижидер, маргылдааларны шынарлыг эрттирер, аңаа ажылчы чонну, ылангыя аныяктарны массалыы-биле киириштирер, талантылыг кижилерни илередип тывар, оларның мергежилин бедидер дээш элээн ажылдарны республиканың спорт организациялары чоруткан. Сөөлгү үеде хостуг хүрештиң мөгелериниң, ча адыкчыларының мергежили өзүп турар. Олар чүгле бистиң республикага эвес, оон дашкаар эрткен улуг-улуг маргылдааларга киришкеш, шаңналдыг черлерни алгылаан. Тывада ССРЭ-ниң 16 спорт мастери, спорт мастеринге 35 кандидат, РСФСР-ниң 30 спорт мастери, 500 хире бирги разрядчы бар.

Аныяктарны спортка хандыкшыдар, өөредир болгаш мергежилин бедидер улуг херекте дыка хөй тренерлер болгаш хоочун спортчулар хаара туттунган. Оларның аразында бодунуң хүндүлүг болгаш харысалгалыг ажылынга бердинген кижилер эвээш эвес. ССРЭ-ниң спорт мастерлери Ч. Болат, Ф. Ондар, В. Оюн, В. Сырат, шыдыраачы Н. Шишигин, боксёр Ю. Чихачев, баскетболист В. Павлов болгаш өске-даа эки ажылдыг тренерлер бар.

Уругларның болгаш аныяктарның спорт школалары мергежилдиг күш-культуржуларны белеткээр талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турарындан бурунгаар базымнар кылдынган.

Бистиң республикада янзы-бүрү маргылдаалар, спартакиадалар база пионерлер болгаш школачыларның аразында «Ак терге», «Алдын шайба», «Өрүглүг мяч», «Хөм мяч» клубтарының шаңналы дээш маргылдааларны эрттирип турар. Талантылыг спортчуларны илередип, өстүреринге, мергежилди бедидеринге, спортка хөй кижини хаара тударынга олар улуг салдарны чедирип келген.

Республиканың спорт организациялары күш-культура болгаш спорт ажылын сайзырадыр, массалыг болдурарынче угланган хемчеглерни ап турар. Ынчалза-даа үениң негелдезинге ол ам-даа четпес. Хамыктың мурнунда спортчуларның мергежили чавыс. Оон уламындан зона маргылдааларынга киришкен бистиң шилиндек командаларывыс колдуунда-ла эң сөөлгү черлерни ээлеп турар. Бо болза бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээр ажылды бисте кошкак организастап, чогуур сагышты салбайн келгенинден болур. Ылангыя тренер кадрларны белеткээр хемчеглерни четпес боттандырып турар. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, «Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдери спортчуларның мергежилин бедидер ажылды экижидер хемчеглерни алыр ужурлуг. Онгу беш чыл ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы болгай. Ындыг болганда спорт ажылдакчыларының ажылы шынарлыг болурун чедип алыр.

Онгу беш чылда спортту сайзырадырының планын ажылдап кылган. Ында спортчуларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салган. Беш чыл дургузунда ССРЭ-ниң 10 спорт мастерин, спорт мастеринге 46 кандидатты, 700 бирги разрядчыны белеткээри көрдүнген. Ону күүседир дээш бүгү-ле хемчеглерни алыр апаар. Бирги ээлчегде уругларның болгаш аныяктарның спорт школаларының ажылын экижидеринче кол кичээнгейни салыр. Чүге дээрге, олар бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээр сорулгалыг болгай. Бисте уругларның тос спорт школазы бар, материалдыг баазазы кошкак болганындан чамдыктары негелдеге дүүштүр ажылдавайн келген. Ынчангаш талантылыг аныяк спортчуларны белеткээри хожудап турар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларның ажылын идепкейжидер. Чиик атлетиканың, тыва хүрештиң, баскетболдуң, волейболдуң, шой көдүрериниң, якут халыштың секцияларын көвүдедири чугула.

Республиканың «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң отчёт-соңгулдалыг конференциялары эрткен чылдың төнчүзүнде болган. Орта илеткелчилер болгаш санал берген делегаттар ажылда чедиишкиннерни демдеглээш, четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп, кол кичээнгейни спортту массалыг болдурарынче, күш-культуржуларның мергежилин бедидеринге угландырган. 1976 чылдың чайынында болган спорттуң национал хевирлеринге республика спартакиадазынга Тожу, Эрзин, Каа-Хем районнарының командалары келбээн, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл районнардан эвээш санныг спортчу киришкен. Бо четпестерниң чайладыры спортту массалыг болдурарынга мергежилди бедидеринге дузалаар.

Мергежилдиг спортчуларны белеткеп, өстүрери республиканың бүгү хөй-ниитизиниң, хамыктың мурнунда спорт организацияларының херээ болур. Чер-черде партия организациялары спортче чогуур кичээнгейни угландырар ужурлуг.

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ

Хову-Аксының кобальт комбинадында бүдүрүлгениң хоочуннары эвээш эвес. Оларның бирээзинге слесарь **М. Х. Сундуй** хамааржыр. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Михаил Хертекович бодунуң мергежилинге аныяктарны өөредип турар. Дуржулгалыг дагдыныкчының өөреткен аныяктары боттары тускай ажылдай берген.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Мурнакчыларны илереткен, шаңналдарны тывыскан

Таңды районнуң көдээ ишчилериниң мурнакчыларының хуралы Бай-Хаакка болуп эрткен. Аңаа «1976 ажыл-агый чылының түңнелдери болгаш көдээ ишчилерниң сорулгалары» деп илеткелди райкүүском даргазы Т. С. Түлүш кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, районнуң ажылчы чону онгу беш чылдың баштайгы чылында көскү чедиишкиннерни чедип алган. Ажыл-агыйлар шуптузу дүк бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле онаалдаларын күүседип алган, малдың продуктулуу бедээн. 1975 чылга деңнээрге, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү база улгаткан. «Революцияның чалбыыжы» совхоз, Дуржулга станциязы күрүне планнарын күүсеткилээн.

Эрткен чылдың түңнели-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи Дуржулга станциязы болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. «Коммунизмниң херели» колхоз эът садарының планын октябрьда, сүт садарының ноябрьда күүсеткен. «Революцияның чалбыыжы» совхоз күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгезин үш катап ажыр күүсеткен. Дуржулга станциязы күрүнеге тараа садар план чок-даа бол, 1900 тоннаны саткан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Алаакта № 1 сүт-бараан фермазы СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ук ферма инектериниң сүткүрү 1975 чылдың декабрьда турганындан 2,8 катап улгаттырган болгаш сүдүнүң бараанныын 89 хуу чедирген. «Коммунизмниң херели» колхозтуң Төп, Дуржулга станциязының Хадың-Аксы, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Доора-Хадың сүт-бараан фермалары сүт бүдүрериниң болгаш садарының көвүдедир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган.

«Коммунизмниң херели» колхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Оюн Шаравиниң удурткан хойжу бригадазы хойжу бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ук хуралга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, килдис эргелекчизи В. П. Суров мурнакчыларга чазактың хавыяаларын тывыскан. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Сафонов Ленин ордени-биле, ол-ла совхозтуң директору Ольга Чуева Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле, Оюн Шаравии Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. Чазактың бедик шаңналдарын өске-даа мурнакчыларга база тывыскан.

Тываның автооруктар ажыглалының болгаш тудуунуң бүдүрүлге эргелелиниң бүдүрүлгелер коллективтериниң СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң орук ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле, бир дөмей, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

1977 чылче кирип тура, орукчулар социалистиг хүлээлгелерни алган. Хүлээлгелерниң кол-кол кезектерин көргүзерге мындыг.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир бодунуң күжү-биле кылыр керээлиг ажылдарның 11 айларның планын бүрүн күүседир.

Бүдүрүлге фондуларының ажыктыын бедиткенинден, камналганың режимин болгаш күш-ажылды организастаарын, бүдүрүлгени башкарарын экижиткенинден 1977 чылда 79 километр шөйүлген автооруктарның тудуун доозуп, ажыглалга киирерин чедип алыр, ооң иштинде үшкү кварталда 5 километр оруктарны хуусаадан эрте кылып доозар.

Керээлиг ажылдар талазы-биле чыл планын декабрьның 20-де күүседир болгаш 8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын немей кылыр.

Ажыглалга киирер оруктарның 90 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдек-биле хүлээдир болгаш 75 хуузу магадылал паспорттуг болурун чедип алыр.

92 километр автооруктарга капитал, 187 километрге ортумак септелгени чорудар, ооң иштинде ниитизи-биле 7 километрни пландан ажыр кылыр.

Оруктарга озал-ондак болдурбазы-биле хемчеглерни ап чорударынга 110 муң рубль түңнүг ажылдарны кылыр.

Автооруктар тудуундан аңгыда көдээ ажыл-агыйга дузалажыр сорулга-биле 360 муң рубльдиң ажылдарын кылып доозар.

Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдып, депшилгелиг аргаларны ажыглап тургаш, 7 тонна металлды, 32 тонна цементини, 115 тонна битумну, 100 тонна кывар-чаар чүүлдерни, 75 кубометр дилиг материалдарын камнап алыр.

Ажылчыннарның амыдырал чуртталгазын экижидери-биле 1,1 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер.

Хакасияның автоорукчуларын эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтери социалистиг чарышка кыйгырган.

Хүлээлгелерни коллективтерниң ниити хуралдарынга хүлээп алган болгаш эргелелдиң партия-ажыл-агый активинге деткээн.

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Төп солуннарның болгаш журналдарның кол редакторларының, ном үндүрер черлерниң, информация агентилелдериниң, Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң, ССРЭ-ниң ном үндүрүлгезиниң Күрүне комитединиң, ССРЭ-ниң Күркинозунуң удуртукчуларының чөвүлел хуралы январь 24-те СЭКП ТК-га болган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң идип үндүрген, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң пландарын, СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни боттандырарынга, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседиринге, СЭКП Төп Комитединиң колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларга, эртемденнерге, көдээ ажыл-агыйның специалистеринге, көдээге материал-техниктиг чепсектерни чорудуп берип турар үлетпүрнүң ажылдакчыларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга чагаазында салдынган сорулгаларны боттандырарынга массалыг информацияның чепсектериниң организакчы ролюн бедидериниң айтырыгларын аңаа чугаалажып көрген.

Парлалга, телевидение, радио, информация агентилелдери тургустунган дуржулганы ажыглавышаан, «Эң эки ажылдаар, ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер!» деп дозуң-биле беш чылдың онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштың практиказын ханызы-биле база бүгү талалыг чырыдар, мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының чедиишкиннерин база дуржулгазын мергежилдиг пропагандалаар болгаш быжыг туруштуг чептередир ужурлуг дээрзин чөвүлел хуралга демдеглээн. Солуннар болгаш журналдар редакциялары, телевидение, радио Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чуртта калбарган массалыг патриоттуг шимчээшкинни калбаа-биле база тодаргайы-биле көргүзер, беш чылдың ийи чылының онаалдаларын 1977 чылдың ноябрьның 7-ге чедир күүседир хүлээлге алган мурнакчы ажылчыннарның болгаш коллективтерниң эгелекчи чоруун идепкейлиг деткиир хүлээлгелиг деп, чөвүлел хуралга онзалап айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. П. Кириленко чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның секретарьлары В. И. Долгих болгаш М. В. Зимянин чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

ДОСААФ-тың сески Бүгү-эвилел съездизи

МОСКВА. (СЭТА). Январь 25-те Кремльдиң Улуг ордузунга ДОСААФ-тың VIII Бүгү-эвилел съездизи бодунуң ажылын эгелээн.

Президиумга СЭКП ТК-ның секретары Я. П. Рябов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, сураглыг шериг начальниктер, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары, социалистиг чурттарның камгалал-спорт организацияларының делегацияларының удуртукчулары олурганнар.

Делегаттар болгаш аалчылар съездиниң хүндүлүг президиумун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кыдыр улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

«ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның отчёду болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин ёзугаар камгалал ниитилелиниң организацияларының ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелди ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, ужар чүүл маршалы А. И. Покрышкин кылган. (СЭТА).

«Шынның» рейдизи

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

СЭКП Төп Комитединиң Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга Чагаазында часкы тарылгага белеткел 1977 чылда онза черни ээлеп турар сорулгаларның бирээзи деп санап турар. Часкы хову ажылдарынга бүгү талалыг белеткел дүжүт дээш демиселге улуг ужур-дузалыг болурун көдээ ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглери, тараажылар кончуг эки билир.

Бай-Тайга районнуң тараажылары онгу беш чылдың бирги чылында багай эвес дүжүттү өстүрүп, гектардан ортумаа-биле 8,8 центнерни, а «Мурнакчы» колхоз 12 центнер дүжүттү алган.

«Шын» солуннуң рейд кежигүннери районнуң ажыл-агыйларында часкы тарылгага техниканы канчаар белеткеп, орта ажылдаар механизатор кадрларны кайы хире өөредип турарын ажыл-агыйларда септелге мастерскаяларынга барып, бо бүгүнү хынап көрген.

«Тээли» совхоз—районда хөй техникалыг, улуг ажыл-агый. Орта чеде бергеш, совхозтуң кол агроному Хирбаа, гидротехник В. Очур-оол олардан ажыл-ишти сонуургадывыс.

Совхозта шупту 83 суггатчы бар, оларның өөредилгезин февраль, март айларда эгелээрин планнап алган. Күскү суггарылганы 700 гаының орнунта 70 гаңы суггарган. Хову-шөлдерже 400 тонна органиктиг чемишчидилге төгер тургаш, чүгле 40 тоннаны токкен. Ам ол ажылды кажан уламчылаары билдинмес, план тургустунмаан. Хар дозуушкунунуң планы база-ла улуг, а ол херек кырында болдунмайн турар.

Совхозтуң клувунга чеде бээривиске, кол инженер М. И. Нүржүт тракторнистиң чаа мергежилинге аныяк оолдар өөреткен тур. Шупту 22 кижини хүнүң-не өөредип турар. Кичээлдерниң эртип турар шынары багай эвес, оолдар улуг сонуургалдыг. Оон аңгыда 19 тракторист билиг бедидериниң курстарында хаара туттунган. Чолаачылар база-ла билиин бедидип турар. Ниитизи-биле совхозта 76 кижи бо өөредилгелерде хаара туттунган. Өөредилгени орайтап эгелээн-даа болза, ооң байдалы өске ажыл-агыйлардан дээре.

Инженер бистерни септелге мастерскаязынга чедире берди. Мында септелгеде шупту 22 кижи хаара туттунган. Септекчилерден Борис Донгурак, Дилгижек Ким-оол, Иргит Сержи олар эки ажылдап турар. Мастерскаяда ДТ-75 маркалыг тракторнуң моторун септеп турар септекчилер-биле чугаалаштывыс. Олар совхозтуң Кызыл-Даг салбырының механизаторлары болду. Оон бээр кээп ажылдап турар.

Оолдарның чанында улуг эргижиревээн трактор тур.

— Бо тракторнуң моторун эрткен чылын февраль айдала Чадаанаже септээри-биле чорутткан бис. Мынчага эккелбээн, каш катап барган бис, ол моторувус тывылбайн турар. Ынчангаш ам бүдүн чыл иштинде ол күчүлүг трактор ажыл чок болган—деп, инженер М. Нүржүт хомудады.

Мында септелгени тускай звено, бригадага үзүп, ажылды аңгы-аңгы адырлай тургуспаан болду. Септелгени тракторист кижи боду баштап алгаш бир-ийи эштиг кылып турар. Оларда чогум септелгениң графигин тургуспаан. Кызымак тракторист каш хонук иштинде септеп ап-даа болур, а чамдыктары айда-даа олчаан туруп турар. Ынчангаш тракторнуң септээр кезээн көрүп тургаш, оларга тускай графикти тургузары чугула. Бо совхоз «Сельхозтехникаже» септедири-биле үш МТЗ трактор чорудар ужурлуг, ол амдаа күүсеттинмээн.

Ниитизи-биле бо совхозта техника септелгезиниң темпизи оожум, күш-ажылды организастап турары кошкак, чамдык тракторист-септекчилер ажылын каапкаш чоруй баар таварылгалар бар. Септекчилер ортузунда социалистиг чарышты эреңгей тургускан.

Районнуң «Бай-Тал» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта техника септелгези болгаш механизатор кадрлар өөредилгези «Тээли» совхозка көөрге, кончуг дүвүреңчиг. Септелгеде Бай-Талда 7, «Мурнакчы» колхозта 6 механизатор хаара туттунган. Бо ийи ажыл-агыйга бердинген септелге графиктери үстүп келген. «Бай-Тал» совхозта чаа машина-трактор мастерскаязын, 25 автомашинаның гаражын ажыглалга киирген. Мында база өске ажыл-агыйларга деңнээрге эң эки. Ынчалза-даа септелгени организастааны багай. Совхозта септелгениң графиги тургустунмаан, кымнар кандыг машина-тракторну кайы хире үеде септээрин, кажан доозарын билбес. Бо ажыл-агыйның инженер-техниктиг ажылдакчылары септелгеже кичээнгейни кошкаткан. Ынчангаш ажылды дарый организаставас болза «Бай-Тал» совхоз болгаш «Мурнакчы» колхоз септелгени оожумнадып, бердинген график-планны ам база үзер апарган. Ажыл-агыйларның септелгезиниң бир оожум чоруп турар чылдагааны—артык кезектер чогу.

Районнуң ажыл-агыйларында септеттинген техниканы хүлээп алыр тускай комиссия тургустунмаан. Ынчангаш септелгени колдуунда тракторист боду кылып алгаш чоруп турар. Ажыл-агыйларда механизатор септекчилериниң ортузунда чарышты организаставаан. «Бай-Тал» совхозта, «Мурнакчы» колхозта механизатор кадрларны өөредир, оларның билиг-мергежилин бедидериниң курстары доктаамал ажылдавайн турар. Бо бүгү четпестерни ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чай чогу-биле тайылбырлап турар. Ол шын эвес.

Үстүнде ийи ажыл-агыйның дыка хөй машина-тракторларының моторлары, өске артык кезектери Кызыл-Мажалык «Сельхозтехниказында» дужааттынган, оон чыл-чылы-биле үнместээн. «Мурнакчы» колхоз 1975 чылдың ноябрь айда ДТ-75 деп тракторнуң бир, «Бай-Тал» совхоз 1976 чылдың май айда ол-ла марканың ийи моторун, база ГАЗ-51, 52 автомашиналарның 8 моторун дужааган, олар бөгүнге чедир кылдынмаан. Бо талазы-биле Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырының удуртукчулары чогуур түңнелди үндүрер ужурлуг.

«Мурнакчы» колхозта, «Бай-Тал» совхозта техниканың ниити кадагалалы, ооң ажыглалы куду деңнелде. Ооң кол чылдагааны мында инженерлерниң ажылдан үнер, кирер чоруунуң көвейинде. «Бай-Тал» совхозтан 4, «Мурнакчыдан» 3 кол инженер эрткен чылын солушкан.

Ниитизи-биле районда септелгениң байдалы, часкы белеткел мындыг-дыр. Ам ажыл-агыйлар илерээн четпестерни чайладыр дээш организастыг ажылдарны шыңгырадыр, тодаргай хемчеглерни алыр херек.

М. САРЫГЛАР—районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы, **Б. ХЕРТЕК**—көдээ ажыл-агый эргелелиниң инженер-инспектору. **Х. МОНГУШ** «Шынның» корр.

КОМИССИЯНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Партийжи амыдырал

СЭКП-ге чаа кирерлерниң дугайын болгаш коммунистерниң хууда херектерин баш бурунгаар бүгү талалыг, хандыр сайгарып көөр талазы-биле партия комитеттериниң чанында штаттан дашкаар партийжи комиссиялар шудургу ажылды чорудуп турар. Бистиң «Тыва кобальт» комбинаттың парткомунуң чанында ындыг комиссияның составында партийжи тургузугнуң айтырыгларын эки билир, өскелерге үлегер-чижектиг, дуржулгалыг, хоочун коммунистер кирип турар.

Оларның бирээзин маңаа чижек кылдыр көрээли. Ол дээрге 30 ажыг чыл партстажтыг Анна Константиновна Урусова-дыр. Ооң күш-ажыл дептеринде ажылга хүлээп алганының, пенсияже үдээниниң дугайында чүгле ийи демдеглел бар. Ол барык-ла 30 ажыг чыл дургузунда уруглар албан черлеринге ажылдаан. Ынчангаш Анна Константиновна амыдыралдың улуг школазын эрткен болгаш партияга чаа кирер кижилерниң-даа, коммунистерниң хууда херээн-даа сайгарып көөрүнге кончуг кичээнгейлиг боор келген. Кандыг-даа таварылгада мында айтырыг кижилерниң салым-чолунуң дугайында чоруп турар деп чүвени барымдаалап, ылаңгыя оларның коллективке, бүдүрүлгеге, хөй-ниити ажылынга болгаш эш-өөрүнге хамаарылгазын, өг-бүлеге байдалын база хандыр сайгарып көрүп турар. Амгы үеде А. К. Урусова парткомнуң чанында парткомиссияның секретары.

Оон аңгыда бо комиссияның өске кежигүннери С. М. Туменко, Н. Н. Ростов, Г. Г. Русанов олар база-ла ол партийжи даалганы бедик харыысалга-биле көрүп, ооң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Партийжи комиссияның кежигүннеринге ажылды хуваарда оларның дуржулгазын, сонуургалын болгаш эртем билиин, күзелин барымдаалап турар. Ынчаарга комиссияның даргазы И. А. Ефремовский ажылга шудургу, принципиалдыг чорууң көргүспүшаан, өске эштерге доктаамал дузалап турар.

Кандыг-даа коммунистиң хууда херээн сайгарып көөрде ооң болу берген чылдагаанын хандыр анализтеп, сайгарып көөрү чугула болгай. СЭКП-ниң Уставын чамдык коммунистерниң талазындан үрей бээриниң бир чылдагааны оларның учётунда турар партия организацияларының идейкижизидилгелиг ажылының кошкаанында деп түңнелди кылган болгаш комиссияның хуралынга оларның секретарьларын база олуруштуруп турар.

Партийжи амыдыралдың норма-чижээн хажыдар ийи чаңгыс коммунистерни чогуур өйүнде эскерип, ону болдурбас дээш баш удур сагындырары комиссияның ажылынга чугула черни ээлеп турар. Коммунистиң хууда херээн баш бурунгаар бүгү талалыг сайгарарда комиссия, партия организациязының санал-оналын кичээнгейге ап турар. Херек апарган таварылгада хыналданы катап база чорудуп турар. Ол бүгүнүң дугайында ылаптыг хыналдалар чорутттунган соонда айтырыгны чүгле ынчан парткомнуң хуралынга чугаалажып көөр.

Чамдык таварылгада партия эге организациялары коммунистерниң хууда херээн көөрде далажыр, боттуг ханы анализ кылбас, кижиниң салым-чолунуң дугайын чугаалажып турааш, ёзу барымдаалаар чоруктар база бар. Ындыг таварылгада партийжи комиссия ону эде көөрүн парткомга сүмелеп турар. Чижээ, комбинаттың гидро-металлургия цегинде аппаратчик Лопсан Дашоолдуң арагалааш, прогул кылганының дугайында айтырыгны ында партия эге организациязының хуралынга чугаалашкаш, ону партиядан үндүрген турган.

Парткомнуң хуралынга ооң дугайын чугаалажыр мурнунда мурнакчы ажылчын, идепкейлиг хөй-ниитичи ындыг четпес чорукту канчап болдурупканыл дээрзиниң дугайында айтырыг парткомиссияның мурнунга тургустунуп келген. Коммунистиң боду-биле беседаларны кылып, оон дугайында материалдарны хандыр өөренип көргеш, комиссия бо эш мындыг четпес чорукту бир удаа кылып, бодунуң буруузун бүрүн миннип турарын барымдаалааш, ону СЭКП-ге арттырар дугайында парткомга саналдаан. Партком хуралынга ооң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, аңаа шыңгыы партийжи хемчегни хүлээткеш, СЭКП-ниң хүрээлеңинге ону арттырып каан. Ам Д. О. Лопсан ол бүзүрелдиг болуун төлептиг күш-ажылы-биле бадыткап турар. Ооң-биле кады аңаа рекомендация берген коммунистерниң информациязын парткомиссияның хуралынга дыңнаан, аныяк коммунистер-биле ажылды экижидериниң гидрометаллургия цегинде партбюрога сүмелээн.

Өске бир чижек. «Тыва кобальт» комбинаттың энергоцегинде партия эге организациязы М. В. Рожковту СЭКП кежигүнүнге хүлээп алыр деп шиитпирлээн. Херек кырында Рожков кандидат стажын эртип турган үезинде партийжи даалгазын күүсетпээн. Хүлээп алыышкынның дугайында айтырыгны көрүп турааш, партийжи комиссия Рожков кандидат стажын эртип турааш, идепкейин илеретпээн болгаш бодунуң мөзү-шынарының талазы-биле СЭКП-ге хүлээп алдынмас деп түңнелди кылгаш, СЭКП Уставының 16-гы параграфын ёзугаар партия эге организациязының шиитпирин өскертирин комбинаттың парткомунга сүмелээн. Бо үстүнде дег өске-даа чижектерни көргүзүп болур.

Штаттан дашкаар партийжи комиссия СЭКП-ге чаа кирерлерге болгаш коммунистерниң хууда херээнге холбашкан айтырыг бүрүзүн сайгарып көөрде СЭКП Уставын шыңгыы удуртулга болдуруп, ооң-биле кады кижи бүрүзүнге бедик бүзүрелди көргүспүшаан, а негелдени бүгү талалыг бедидип турар. Бо чугула ажылды моон соңгаар-даа ынчаар үргүлчүлээр апаар.

А. КРИСАН,
«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң инструктору.

УАЧД-те

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Чер ажылы» деп павильонда ажыттынган чаа делгелге колхозтарны болгаш совхозтарны агрохимия талазы-биле хандырарының депшилгелиг хевирлеринге тураскааттынган. Ук делгелге келген кижилерни СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгалары-биле холбаштыр көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин химизастаарының делгереңгей программазы-биле таныштырып турар.

Оңгу беш чылда көдээ ажыл-агыйга 467 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни чорудуп бээр, азы 1971—1975 чылдарның ындан бүдүн чартык катап хөй. Ылаңгыя чемиштиг бүдүмелдер-биле эң-не байлак — фосфорлуг, концентраттыг болгаш комплекстиг чемишчидилгелерни көдээже чорудары онза өзер.

Ооң-биле кады көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң агрохимиктиг хандырылгазы база-ла сайзыраңгайжыыр. Агрохималбанның тускайлаттынган салбырлары улам-на улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар дээрзин делгелгениң материалдары херечилеп турар. Эргежок чугула техниктиг, склад оран-савалыг, эртемниң сүмелерин ёзугаар ажылдап турар ажыл-агыйлар аразының агрохимиктиг төптери черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер дугайында кол сагыш салыышкынның боттарынга алган Молдав ССР-ниң дуржулгазы бо талазы-биле чугула ужур-дузалыг. Агрохимтөптерде химизацияның 3—5 пунктулары бар, оларның кайызы-даа 20—25 муң гектар тарылга шөлүн хандырып турар. Ол чаа херектиң ажыктыы маргыш чок: колхозтарга болгаш совхозтарга тараа культураларының дүжүттүг өскен, түк холуксааларын база органиктиг чемишчидилгелерни белеткээринге болгаш сөөртүп төгеринге үнер чарыгдалдарның барык-ла үштүң бир кезээ кызырылган. Агрохимиктиг албанның калбак специализациязын Украинада, Белоруссияда, Литвада болгаш өске-даа республикаларда база боттандырып турар.

Кара хөрзүннүг эвес черлерге чемишчидилгелерни херегләэри дүрген темпилер-биле өзер апаар, ол чорук аңаа көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин кыска хуусаада ийи катап көвүдедириниң аргазын бээр. Ам безин Россия Федерациязында үнүш-дүжүткүр чорукту бедидериниң 14 муң отряды болгаш химизация пунктулары, 600 ажыг тускай салбыр, 28 агрохимиктиг трест ажылдап турар. Москва болгаш Кострома областарда, Марий АССР-де эртем-бүдүрүлгениң агрохимкаттыжыышкыннарын тургускулаан. Олар минералдыг чемишчидилгелерни ажыл-агыйларга чедирерин боттарынга хүлээнип алган болгаш кужурлуг хөрзүнге чугай тегериниң база эртем барымдааларынга үндезилеп туктарны чаштырарының талазы-биле канчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседип турар. Моон соңгаар ындыг каттыжыышкыннарны Калинин, Иваново областарга, Мордва АССР-ге организастаарын төлевилээн.

Көдээ ажыл-агыйда херeглеп турар минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өске-даа чүүлдерни кадагалаар чаңгыс аай хевирниң баазаларын болгаш складтарын тударын ооң-биле кады калбартып турар. Улуг күш үнер чүдүрер-дүжүрер ажылдарны комплекстиг механизастаарын болгаш автоматизастаарын чаа төлевилелдерде баш удур кирген.

Ол бүгү хемчеглер көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга, чурттуң ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның чагаазында тодараттынган кол сорулганы күүседиринге—чер база мал ажылының продукциязын бүдүреринге идигни бээр.

Ол тематиктиг делгелгениң баазазынга семинарларны эрттирип, чурттуң хөй-хөй көдээ ажыл-агый зоналарының тускай эртемниглериниң өөредилгезин организастап турар.

(СЭТА).

ХОЙЖУНУҢ КОДАНЫНДА

Чырык имир дүшкелекте Семис-оолдарның хой коданынга кирип келген: чамдыызы дүс чылгаан, өскелери ажык кажаа иштинде кегженген, хүндүскү быскан үезинде «чүктелген» харын болгаш хыраазын дүжүр силгилеңген турлар. Олар аңаа оожурган, бичии дыштанып алырга, артыы талады улуг кажааже кирипте. Амдыызында оон аксын хаап каан, соңгаларындан иштинде хып турар сайгылгааннары көстүп тур.

— Төрүүр хой шуптузу мында турар. Оларның саны 447. Ниити байдал эки: хойнуң деңгели шырак, серген, мал чеми четчир. Сиген биле көк суга каттыштыр дөртен тонна ажыг. Ам-даа келир боор—деп, Семис-оол Сорукуевич ажыл-ижин таныштырып, коданың көргүзүп чор. Демги кажааның чанында чадагай кажаажыгаштың бир өрээлинде чарба, биреезинде суг чыдыр. Кодан ишти арыг-силиг, тыскаай салгылап каап, оңгаталардан өске артык чүве чок.

— А мында төрээн хойларывыс болгаш чаш хураганнарывыс турар—дээш бир кажааны ажыдыпты. Кирип көөривиске, хураганнарның чиңге-чиңге үннери, хураганын эргелээткен хойларның ораңганы ындамында дыңналды. Кижиниң сеткилиңге өөрүнчүг ол шимээнниң чаагайын чүү дээр! СЭКП ТК-ның октябрь (1976) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш партия Төп Комитединиң бүгү совет чонга Чагаазында айыттынган сорулгаларның күүсеттинип турары бо.

Кажааны кышка белеткээни багай эвес дээрзи иле: ишти курган, чылыг, дээвиирин дургаар сайгылгааннар чырып турар. Ханада чыпшыр хап каан хаарчакта — эм болгаш өске-даа чугула херекселдер. Ында бир черде союндактар—төрээн хойларның ооргаларынга болгаш хураганнарның моюннарынга демдектей баглаар постер ол.

Хойдан-на — хураган

Кажааның иштинде өрээлдер кобчут хөй. Каш-даа хой азы хураган кире бээри бар. Чаңгыс хураганныг хойга өй өрээлдер безин бежен хире. Ол өрээлдерниң хөй кезии ээлиг болду: ук коданга чүс ажыг хураганның немешкени ол.

— Девиң чаа үжен бешки хураганны хүлээп алдым. Шуптузу боткур, шырак болгаш шоваа-дырлар. Дораан-на эмиг ала бээр-дир.—деп, сакманщик Монгуш Дадар маңган ак хураганны незинге ындып тура чугаалады. Ол эрткен чылын өске аалга дузалажып турган, а ооң мурнунда, чылын, бо малчын төрүүр чүс хойга онаашпыр 106 хураган алган турда, база маңаа турган. Ынчангаш ону дуржулгалыг сакманщиктерниң бирээзи деп билдим.

Кажааның бир ужунда каш кижи хойлар болгаш хураганнар демдектээн турлар. Дузалакчы кадарчы, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Монгуш Шагдыр-оол хары угда дөрт хураган экчелгеш, сакманщик Монгуш Эккер-оолга хүлээдип турары ол болду. Оларга дузалакчы кадарчы Елизавета Монгуш дузалажып тур. Оларның чугаазы-биле алырга, кыштаглаашкынның хойнуң төрүп турарының байдалы база чогумчалыг.

— Дүңгүжүн төрүп турар хой-дур ийин. Ынчангаш кичээнгейни черле кошкатпайн тур бис. Моон мурнунда маңаа база туруп көрбээн, «Элегес» совхозтан келген хойлар чүве. Бирээде, аныяк боорга, ийиде, өскээртен келген боорга, дүжааннаан хойларымга дег мынап шыдавас мен. Ынчалза-жок бо чылын оларның чүзүнге онаашпыр 103 хураганны доруктурар, бирээзиндең-не 2,8 килограмм дүктү кыргыыр хүлээлгени алдым. Ук сорулганы күүседири белен эвес дээрзи билдингир: бар аргаларны ажыглаар, курлавырларны тыптынар, бүгү күштү салыр апаар. Киев облазтың мал ажылдыгларының эш Л. И. Брежневке чагаазы, аңаа харыы, СЭКП ТК-ның бүгү совет чонга чагаазы биске ол бүдүнү айтып турар—деп, улуг кадарчы чугаалады. Партияның болгаш чазактың бо чугула документилериниң ук малчынның бодунуң ажылынга удуртулга болдуруп турары моон илдең болду.

— Семис-оол Сорукуевич биле Кара-Бызаа Барлаймааевна ийилдээн коммунистер, ийилдээн чаңгыс хүн—оңгу беш чылдың баштайгы чылының эгезинде кежигүнге кирген. Олар алды уругну өстүрүп, кижизидип турар. Улуг оглу чолаачыда өөренип берген, бичиизи боттарында, а школада дөрт кижи — күрүне хандырылгазында.

— Үш чыл мурнунда Чөөн-Хемчиктиң Баян-Таладан кереэ ёзугаар көжүп келгеш, мынчаар чурттап ор бис. Район Советиниң депутадынга база соңгуттурдум—деп, Кара-Бызаа Барлаймааевна чугаалап ор.

Ук малчыннарның кайызын-даа 1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи херек демдектери бар, кайызы-даа совхозтуң берген халас путёвказы-биле Эвилелдиң улуг хоорайларын болгаш туристаалдыг черлерин кезип чораан. Семис-оол Сорукуевич Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң киржикчизи, оон Хүлер медалының эдилекчизи. Ол Ленинчи юбилей медалы-биле база шаңнаткан.

Семис-оолдар хой ажылынга бараалгаткан чээрби алды чылының дең кезиинде төрүүр хой малдаан. Бо үениң дургузунда ийи-ле катап чүске онаашпыр чүстен бичии куду хураган алган, оон өске чылдарда үргүлчү чүстен өрү ап келген. Оларның мындыг байлак дуржулгазы ажыл-ишке улуг идиг болур дээрзи билдингир. Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң бо мурнакчы хойжузу 1977 чылды база багай эвес эгелеп турар.

ЧУРУКТА: Семис-оол биле Кара-Бызаа.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

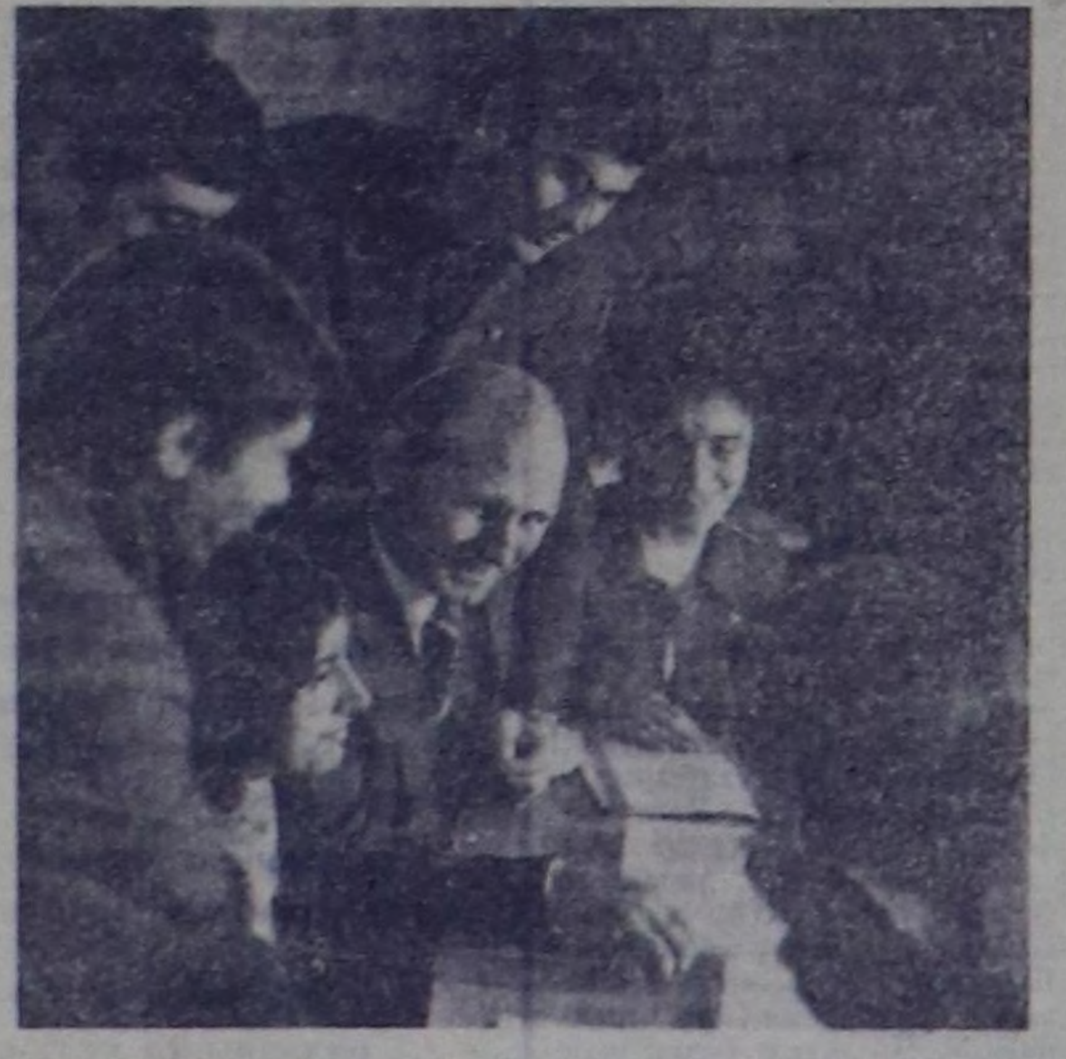

Күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш

Адыгей автономнуг область. Шовгеновск районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң А. М. Сиюховка баштаткан кукуруза өстүрер механизастаттынган звенозу оңгу беш чылдың баштайгы чылында кайгамчыктыг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Ийи чүс гектар черниң кайызындан-даа 100,3 центнер тарааны алган. Ол болза областа эң-не бедик дүжүт болган.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган шылгараңгай чедиишкиннери дээш, 1976 чылда тараа бүдүрүлгезин көвүдедир болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш звеночу Аслан Мосович Сиюховка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысkан.

ЧУРУКТА: Шовгеновск районнуң комсомолчулары-биле аныяктарның дагдыныкчызы, звеночу А. М. Сиюховтуң турары.

Г. МАЛАХОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиниказы).

КИЧЭЭНГЕЙНИ ЧАА СОРУЛГАЛАРЖЕ

Оруктар — республиканың улус ажыл-агыйының кол дамыры дээри чөптүг. Улус ажыл-агыйынга херектиг бүгү чүъктерниң сөөртүлгезин хандырып турар автотранспортка чугула чүве оруктар, чүгле эки оруктар.

Республиканың автооруктар ажыглалының болгаш тудуунуң бүдүрүлге эргелелиниң коллективи 1976 чылда планныг онаалдаларны күүседири дээш эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. Эргелел ниитизи-биле автооруктарның капитал тудуунун-даа, капитал септелгезинин-даа планын 101 хуу, ортумак септелгезинин 103 хуу күүсеткен.

Кызыл—Балгазын, Чадаана—Ийме, Эрзин—Мөрен аразының автооруктарының 40 участоктары чогуур хуусаадан эрте ажыглалга кирген. Чадаана—Хандагайтының автооруунуң тудуун эгелээн. Буйба, Туран, Чадаана, Дүрген хемнерни кежир көвүрүглер кылдынган.

Улуг Октябрьның 59 чыл оюнга таварыштыр эргелелдиң 5 салбырлары, 12 бригада болгаш бүдүрүлгениң 278 мурнакчылары 1976 чылдың планын хуусаа бетинде күүседипкен.

№ 207 болгаш 208 орук-ажыглал участоктары, № 1 орук-тудуг эргелели, № 1469 орук-бүдүрүлге участогу № 1104 орук участогу, көвүрүг-тудуг эргелели оңгу беш чылдың баштайгы чылында эки түңнелдиг ажылдаан.

Эргелелдиң ажылында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер хөй.

№ 2 орук-тудуг эргелели, № 1472 орук-бүдүрүлге участоктары, № 833 тудуг участогу кошкак ажылдаанындан планныг онаалдаларның күүселдезин үскен.

Минусинскиниң, Туранның орук-септелге тудуг эргелелдери, № 209 орук-ажыглал участогу сан-түң талазы-биле планын күүсеткен болза-даа, километр-биле алырга, күүседип шыдаваан.

Ажыл-агыйларның отчёттарындан алгаш көөрге оруктарның кышкы ажаалдазынга болгаш септелгезинге көрдүнген акша-хөреңги дооза шиңгээттинген, ажылдар кылдынган болуп турар. А херек кырында байдал чогуур деңнелинден ыракта куду.

Чадаана—Хандагайты аразында автоорукту байдалы кончуг багай, орук демдектери эвээш. Ында көвүрүглерниң хөй кезии бузук-үрелик, а № 336 орук участогу (начальник эш Ойдупаа) оларны база демдектевээн. Кышкы үеде ук орукта дайгак, дошкун көвүдээн, ында элезин-довурак чаштынмаан.

Кызыл—Абакан аразында оруктуң байдалы кышкы-үеде бергедээн. Ында демдектер эвээш.

Мындыг байдал чүгле бо оруктарда эвес, моон өске-даа районнарның оруктарында хөйү-биле бар.

Эргелелдерде болгаш участоктарда машина-техника четчир. А ону ажыглап, кадагалап турары багай. Орук машиналарын 1,5—2 ээлчегде ажыглаар ужурлуг турбуже, көлдүүнда чаңгыс ээлчегде ажыглаар ийикпе азы үрелген дээш аңаа турары база хөй.

Үрелген экскаваторлар, машина-механизмнер районнарда ында-мында оруктарда, ой-чикте октагылаңкан, ээнзиреп, чыл-чылды-биле тургулаар. Оларны бөлер-чыыр, септээр дээш кым-даа сагыш салбайн турар.

Улуг өртектиг машина-техника шак мындыг сандаргай байдалда турарының чылдагааны—эргелелдиң удуртукчуларының талазындан негелдени кошкатканында болгаш машина, механизмнерни харыылап, ону санап-түңнеп турар тодаргай чаңгыс черде быжыглаттынмаанында.

Эргелелдиң салбырларында ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруктары хөй. Эрткен чылын ниитизи-биле 307 кижини ажылга хүлээп алган болгаш 268 кижини ажылдан үндүрген. 186 кижи чылдагаан чок ажыл шагы үскениндең 609 кижи-хүн үстүнген.

Бүдүрүлгеге озал-ондак болдурбазының хемчеглерин боттандырып турары куду деңнелде. Ажыл үезинде техниканы ажыглаарының чурумнарын сагываанындан эрткен чылын ындыг таварылгаларның уржуундан 240 ажыл хүнү үстүнген болгаш бүдүрүлге 2374 рубльдиң каражазынга таварышкан.

Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде кылган ажылдың шынары ниитизи-биле куду, чамдык участоктар планныг онаалдаларның күүселдезин үзүп турарының чылдагааны—күш-ажылды организастааны четпес, ажылчыннарның ажылга доктаавазы хөй, чурум-сагылга кошкак, коллективтерде кижизидилге ажылы чогуур деңнелге чедир тургустунмаанында.

Оңгу беш чылдың ийиги чылында республиканың орукчуларының мурнунда салдынган сорулгалар улуг.

Ынчангаш коллективтерниң кол кичээнгейин четпестерни чайладып, курлавырларны ажыглаарынче, чаа сорулгаларны боттандырарынче мөңнээр ужурлуг.

Н. ООРЖАК.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРГАЙЛАТТЫНГАН

Чурттуң кол-кол эртемнериниң, эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң удуртукчуларының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң тускай эртемниглериниң база мурнакчыларының, партия, совет болгаш көдээ ажыл-агыйның төп болгаш республика органнарының харыысалгалыг ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы чоокта чаа Москвага болган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери эртем-шинчилел албан черлериниң ажылын чугаалажып көрген. «Көдээ ажыл-агый эртеминиң ажыктыг чорууң улам бедидер болгаш бүдүрүлге-биле оон харылзааларын быжыглаар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын херек кырынга боттандырар талазы-биле сорулгаларны тодаргайлааннар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге эртемденнер улуг салыышкынны кииргеннер деп демдеглээн. Тараа болгаш өске-даа культураларның интенсивтиг чаа сорттарын селекционерлерниң тургусканы улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг болган.

Академик В. Н. Ремесловуң селекциязының «Мироновская—808» деп күзүн тарыыр кызыл-тасының чүгле чаңгыс сортун нептереткени безин эрткен беш чылда 10 миллион тонна ажыг тарааны немей алыр арганы берген деп, экономистер санааннар. ВАСХНИЛ-диң академиги А. И. Бараевтиң удуртулгазы-биле ажылдап кылган хөрзүн камгалаарының системазы тараажыларның бедик үнелелин алган.

Эртем-шинчилел албан черлери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының, оон ажыктыг чорууң бедидериниң улуг айтырыгларын шиитпирлеп турар. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агый эртеми элээн каш эң чугула угланыышкыннарга бүдүрүлгениң хереглелин ам-даа долузу-биле хандырбайн турар деп демдеглээн. Чурттуң хөй зоналарында интенсивтиг чер ажылын чорударынга, ылангыя суггаттыг черлерни ажылдап кыларынга тараа болгаш өске-даа культураларның бедик продуктулуг сорттарын албаан. Мал ажылында элээн каш айтырыглар шиитпирлеттинмээн. Тараа бүдүрүлгезиниң доктаамал өзүлдезин хандырарының айтырыгларынга чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейни салган. Эртемге күрүнениң чагыы болза, бедик дүжүткүр, аарыгларга болгаш хоралакчыларга алыспас, янзы-бүрү таарымчалыг эвес факторларга шыдамыккай чаа сорттарны тургузары болур. Чемишчидилгелерни ажыглаарының чаа, ажыктыг системаларын улам ынай сайзыраңгайжыдары болгаш ажылдап кылыры чугула сорулга болур. Черниң гидротехниказының болгаш мелиорациязының талазы-биле суггарылганы долузу-биле механизастаан болгаш автоматчыткан амгы үениң инженер-мелиорация системаларын тургузарын, черниң дустарлыры-биле болгаш тулаалаары-биле демиселди, хөрзүнүң сугдан болгаш хаттан үрелириниң чайладырын эң чугула чүүл кылдыр идип үндүрген.

Үксаа ажылын экижидериниң, малдың продуктулуун улам улгаттырарының, мал чеминиң баазазын быжыглаарының аргазы-биле мал ажылының продуктулар бүдүрүлгезин улгаттырарынга эртемниң ролун бедидериниң айтырыгларынга онза кичээнгейни салган. Ажыл-агый аразының кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының үндезининге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаашкынының болгаш концентрастаашкынының дугайында СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле хүлээп алган доктаалының политиктиг, экономиктиг болгаш социал улуг ужур-дузалыын чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле демдеглээн болгаш ону боттандырарынга эртемденнерниң база тускай эртемниглерниң ролун күштелдиреринге оруктарны төлевилээн.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери часкы тарылгага эң эки белеткенииринге, фермаларга ажылдарны тодаргай организастаарынга, көдээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрүп үндүрерин улгаттырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кыларынга болгаш боттандырарынга идепкейлиг киржиринче, «1977 чылдың дүжүдүнге—эртемниң ынанныштыг магадылалы» деп лозуң-биле ажылдаарынче кыйгырганнар.

(СЭТА).

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ШЫНАРЫ—КОЛ КӨРГҮЗҮГ

Онгу беш чылды СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев улустуң чаагай чоруун улам көдүрериниң сорулгаларынга дүүштүр шынарның беш чылы, ажыктыг чоруктуң беш чылы деп адаан. Ындыг улуг сорулганы чедип алыр төлээде, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының план ёзугаар, дең-дески ажылдаарын, быжыг организастыг болгаш сагылга-чурумнуг чорукту, кылыр продукцияның шынарын улам экижидери дээш үргүлчү демиселдиң негээр. Ол дээрге, бүдүрүлге ажылын планнап, углап-баштаар органнарның ажылын чаа, улам бедик деңнелче көдүрер дээни ол-дур.

Маңаа холбаштыр план, ажыл-агый органнарының эң чугула сорулгаларының бирээзи эң-не бүдүрүкчүлүг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни төлевилеп, кылып үндүрери, чиг-этти болгаш материалдарны эң ажыктыг ажыглаары, хереглекчилерниң негелдезинге дүүшкен кылыгларны бүдүрүп үндүрерин хандырары боор турар.

Онгу беш чылдың бирги чылында бистиң республиканың үлетпүрү продукцияның техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидер херекке чамдык чедиишкиннерлиг болган. Бистиң үлетпүрүвүстүң ийи хевириниң кылыглары эң бедик үнелелди алган: даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың болбаазыраткан даг-дүгүнүң ийи марказынга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Ол ышкаш эрткен чылдың төнчүзүнде күрүнениң аттестация комиссиязы даараныр фабриказының кылып турары уруглар хевиниң бир хевирин шынарның эң дээди категориязынче шилчиткен.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези бодунуң продукциязының шынарын экижидериниң дээштиг хемчеглерин ап турар. Ооң түңнелинде бүдүрүлге чери эрткен чылын 80 муң хире рубль немелде орулганы алган. «Россуг үлетпүр» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң продукциязының шынары элээн экижээн. Мында продукцияны холуушкун чокка кылырының саратовчу аргазын кыска хуусаада шиңгээдип алган болгаш эптээр демир-бетон кылыгларының 70 ажыг хуузун үрелик чер чок кылдыр кылып турар. Мында шынар бедидериниң 40 хире хемчеглерин ап чорутканының түңнелинде заводтуң иштики брактаашкыны үш катап эвээжээн. Кызылдың автосептелге заводунда, «Тыва кобальт» комбинатта болгаш Кызылдың даараныр фабриказында продукцияның шынарын бедидериниң айтырыгларын план ёзугаар, ханызы-биле шиитпирлеп турар апарган. Эът комбинадында, «Тудуг кезектери» комбинатта кылып турар продукцияның шынары элээн экижээн.

Үстүнде айыттынганы ышкаш чамдык чедиишкиннер бар даа болза, республиканың дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелери куду шынарлыг, стандартка таарышпас продукцияны кылып үндүрүп турарын айтыр херек. Шынарны углап-башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылгаш, бүдүрүлгеге ажыглаарының талазы-биле ажыл ам-даа чогуур негелдезинге четпейн турар. Амгы үеде бо талазы-биле ажыл чүгле 4 бүдүрүлге черинде чоруп турары ооң тодаргай херечизи болур. Шынарның үш категорияларының аайы-биле продукцияны аттестаттаарының талазы-биле ажыл дыка четпес. Аттестаашкынга киирер ужурлуг продукцияның чүгле 30 хуузунуң шынар деңнелин тодарадканындан ол көстүп турар.

Кызылдың тууйбу заводунуң, мебель фабриказының, районнарның үлетпүр комбинаттарының, эъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң хлеб заводтарының продукцияларынга хереглекчилерниң хомудалы улуг боор турар. Республиканың ыяш чазап, кылыр бүдүрүлгелеринде, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге мастерскаяларында шынар бедидериниң талазы-биле ажыл чогуур негелдезинге четпейн турар. Бир эвес продукцияның шынарын бедидер талазы-биле ажылды ыяк белеткевес, план чокка кылыр болза, кандыг-даа үре-түңнел чок болурун практика көргүзүп турар. Ынчангаш маңаа ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның комплекстиг планнары улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Бистиң чамдык бүдүрүлгелеривис бо ажылды кылып турар. Даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинатта перспективтиг планны тургузарда шынар талазы-биле тодаргай көргүзүглерни база айтып турар. Чижээ, ПРЖ-1-75 деп маркалыг даг-дүгүнүң узуну беш чылдың төнчүзүнге чедир 12,7 мм. чедир узун кылдыр арыглаттынгаа турар ужурлуг. А күрүне стандартын ёзугаар алыр болза, ол көргүзүг 12,5 миллиметрге деңнежип турар болгай. Аңаа даянгаш, ол комбинат онгу беш чылдың төнчүзүнге чедир продукциязының 50 чедир хуузун шынар демдээ-биле кылып үндүрер деп шиитпирлээн.

Дыка хөй бүдүрүлге коллективтери чаа-чаа хевирниң продукциязын кылып үндүрериң планда айтып турар. Чижээ, чурт иштиниң үлетпүрүнүң эргелели бо беш чылдың дургузунда 36 хевирниң чаа кылыгларын бүдүрүп үндүрер деп турар. Ол ышкаш чоокку келир үеде көрдүнген планнарны «Россуг үлетпүр» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Тываның автосептелге заводу болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери чогаадып тургускан.

Онгу беш чылда ажыл-агыйның бүгү адырларынга шынар көргүзүглерин дыка бедидерин, ылаңгыя күш-ажылдың шынарын бедидеринче шыңгыы кичээнгей салырын көрүп турар. Продукцияны саратовчу системаны ёзугаар үрелик чер чок кылдыр кылып үндүрериниң корум-чурумун боттарынга ажыглааш, бүдүрүлге ажылчыннарының ажылының шынарын илередип, көөрүнүң айтырыын элээн-не шиитпирлеп алган бүдүрүлге черлери бисте база бар. Оларга Даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинат, даараныр фабриказы, «Тудуг кезектери» комбинат, «Россуг үлетпүр» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, «Сельхозтехниканың» чамдык бүдүрүлгелери хамааржып турар.

Продукцияның шынары үстүнде айыттынган хемчеглерни күүседиринден аңгыда бүдүрүлгениң бүгү адырларынга ажылды организастаарындан база хамааржыр деп чүве билдингир.

Продукцияның шынарын планнаарының сорулгазын шиитпирлээр дизе: бирээде, планның тодаргай көргүзүглерин ажылдап кылыр, ийиде—кылыр продукцияның техниктиг деңнелин болгаш шынарын-даа бедидер талазы-биле даалгаларны улус ажыл-агыйының планынга болгаш министерстволарның, төп албан черлериниң, бүдүрүлгелерниң-даа планнарынга база киирер ужурлуг.

Ындыг планнаашкынны кылырда айытса чогуур эң таарымчалыг көргүзүглер болза:

— продукцияның эң кедилиг болгаш эң ажыктыг хевирлериниң хемчээли база ниити деңзизи;

— сайгарар продукцияның ниити хемчээлинге болгаш продукцияның эң чугула хевирлериниң база бөлүктериниң талазы-биле күрүнениң Шынар демдээн тывыскан дээди категорияның продукциязын кылып үндүрериниң саны, хемчээли болгаш ниити деңзизи;

— кылып үндүрер продукцияның эң чугула хевирлериниң шынарының тус-тус көргүзүглери;

— шынарның ийиги категориязынга хамааржыр болгаш овур-хевири эргижирээн дээш бүдүрүлгеден уштуп турар кылыгларның саны;

— стандарттарны ажыглаары болгаш шыңгыы сагыыры;

Улус ажыл-агыйының болгаш тус-тус бүдүрүлгелерниң-даа талазы-биле продукцияның шынарын бедидер планнарны күүседирин хандырар хемчеглерни база айыткан турар ужурлуг. Оларның эң чугулалары:

— продукцияның шынарын экижидерин хандырар депшилгелиг технологтуг аргаларны ажыглаары;

— чаа кылыгларны, бедирлерни болгаш кезектерни тургузарының, бүдүрүлгеге кылып эгелээриниң болгаш оларны чаартып, экижидериниң хуусааларын кызырары;

— бүдүрүлге черлеринге хыналда болгаш шенелде ажылдарының техниктиг дериг-херекселдериң экижидери;

— бүдүрүлгениң бедик шынарлыг чиг-эт болгаш материалдар-биле хандырары.

Үстүнде айыттынган хемчеглерни ыяк ажылдап, кылгаш боттандырып чорудары продукцияның шынарын бедидериң планнаарының эргежок чугула чүүлдери болур.

Онгу беш чылдың ийиги чылы эгелээн. Бистиң үлетпүрүвүстүң мурнунда шынарны бедидериниң сорулгазын шиитпирлээр талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Онгу беш чылды шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы болдурарынче партияның кыйгырыын амыдыралга боттандырар дээш боттуг хемчеглерни ап, мурнакчы дуржулганы ажыглаар апаар.

Ю. МИТЮКОВ,
стандарттарга болгаш хемчээшкин техниказынга күрүне хайгааралының тыва лабораториязының начальниги.

САЯН АРТЫНДАН КЕЛГЕН ЧОЛААЧЫ

Кара-Даш дааның үстүү эдектеринде аар чүък сөөрткен машиналар ыңай-бээр үзүктел чок шуужуп турар. Оларның шимчээшкини хүндүс-даа, дүне-даа соксавас. Ажыл үезинде чолаачылар-биле ужуражып, чугаалажыры барык болдунмас. Экскаватор доктаамал «хөөмейлеп», даг породаларын күчүлүг ускуужу-биле бөле аспактааш, келген машинаны хензиг када-ла чүдүрүптер. Ол чүгле шимчеп ыңай боорга, ооң орнун өске машина улаштыр ээлептер.

Комбинаттың транспорт цегиниң чолаачылары шак ынчаар амыр-соксаал чок ажылдап, эрткен чылгы бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүсеткен.

— Бистиң коллективте чеден чолаачы бар ийин—деп, мында ажылчын комитединиң даргазы Виктор Волченко чугаалай-дыр.— Оларның хөй кезии онаашкан үлүүн шалыпкын болгаш шынарлыг күүседип турар. Он сес кижи онгу беш чылдың бирги чылының планын он ай иштинде күүседипкен.

Виктор Васильевич демдеглел кылыр дептерин ап кааш, эң шылгараан чолаачыларын адагылай-дыр. Оларның чамдыктарының аттары болур: Семен Михайлович Туровец, Дмитрий Георгиевич Клипач, Иван Данилович Краснов, Василий Павлович Коженец, Константин Владимирович Лаптев, Евгений Федорович Матвеев, Геннадий Менгизиевич Туктамыгиев.

Боларның кайызының-даа намдары солун, тус-тус онаагай талалыг. Ынчалдажок бо кижилерни ниити тура-соруг каттыштырып турар: олар шупту Тыва дагның эртинезин Төрээн чурттуң эргеажыынга бараалгадырынга боттарының үлүг-хуузун киирер дээш Ак-Довуракка чедип келген. Ол чолаачыларның бирээзи-биле таныжа каапталыңар.

Туровец бо черге келгеш, баштай сеткил-сагыжы элээн-не кударап турган. Долгандыр көөрге, шиш баштарлыг куу даглар шөйлүп чоруй баргылаан. Ынаар-ла, талыгыр ыракта, мөңгүн баштарлыг тайгалар, ногаан ээзимнер көстүр. Семен Михайлович ол аъргалар иштинче барып киргеш, ооң сериин агаарын хөрек долдур тыныскан турган.

— Дуу ол чыдар чүү деп аърга боор ол?—деп, Семен кады ажылдап турган тыва өөрүнден бо-ла айтырыглаар турган. Өөрү ооң сонуургаан черлерин бараанындан көрүп айтып берип, дыштаныр хүннерде ынаар баарын сүмелээр.

— Кожавыста Красноярск крайда аърга чоогунда суурга өскен кижи мен, оолдар—деп, Семен Михайлович хөөрегилээр.— Ыяш-бүрү каттарны, мөөгүлерни бичии кылаштааш-ла чыып аар чүве-ле болгай.

— Бистиң аърга-ээзимнеривиске чогуур өйүнде баар болзувусса база-ла ындыг—деп, өөрү аңаа харылаар.

Туровец баштай бедик шынарлыг даг-дүгүн хол-биле чыыр бригаданың бригадири турган. «Баштайгы хүннерден эгелээш демниг ажылдаарын дугурушкан бис—деп, Семен Михайлович сактып орар.— Кол-ла чүве күш-ажылдың чурумун сагыыры, бот-бодунга дузалажырында-ла болгай. Бир дугаар айның планын ажыр күүсеткен бис. Чыл төнчүзүнге чедир шак ынчаар шалыпчы ажылдадывыс. Түңнелинде чыл планын ажыр күүсеттивис. Ынчангаш акшаландывыс база арбын болган. Оолдар ынчан дыка-ла өөрүп турдулар ийин».

Хамык чүве эки-даа болза, ооң сеткил-сагыжы машиначе чүткүп турган. Чүге дээрге, ооң тускай эртеми—чолаачы. Күчүлүг чүък машиналары мунган кижилер көргеш, ол бодуу иштинде бичии адааргаар-даа турган. Ынчалзажок сагыш-сеткили биче болгаш, бо бүгүнүң дугайын чугаалаарындан дидипмээн. Ыңай-бээр халып турган херээң чүл деп баар ыйнаан деп бодаан. Ындыг-даа бол, бир чыл эрткенде шуут шыдашпайн барган. Комбинаттың транспорт цегинге чеде берген.

— А бригадаңар канчанган?—деп, ооң айтырдым.

— Хол-биле кылыр ажыл көңгүс эвээжээн, мээң бригадамны ынчан шуут тарадыпкан турган чүве—деп, Семен харылады.— Ынчалзадаа оолдар-биле харылзаавыс ам-даа үзүлбээн. Кончуг-ла быжыг найыралдыг турган болдур бис ийин.

— Ам-даа бажыңнарыңарга киржип, аалдажып турар силер бе?

— Ынчанмайн канчаар. Оларны мен хүндүлээр мен, а олар мени база хүндүлээр. Амыр-мендивисти солчуп, ажыл-амыдыралывысты айтыржып, шагга чедир хөөрежип олургулаар-ла болгай бис.

Семен Михайлович алызындан кижизиг, эптиг-ээлдек кижи деп чүвени ооң ам кады ажылдап турар эш-өөрү эки билир. Ол баштай Евгений Матвеев-биле кады чаңгыс машинага ээлчеглежип ажылдап турган. Чамдык чолаачылар ээлчээн дооскаш, машиназын гаражка тургузуп кааш, дүрген-не чана бээр. А Туровец ындыг эвес. Ажылын дооскаш, машиназының техниктиг байдалын ыяк хынаар, үзеп-чаар, а бир эвес херек апарза септелгезин кылып каар.

— Кады ажылдап турган улус сеткил-сагыжын хандыр билчип, бот-бодунга дузалашпас болза орта үүле бүтпес-ле болгай—деп, Семен Михайлович чугаалаар.— Хамыктың мурнунда кижи кижи болур, эжин хүндүлээр, ооң мурнунга харысаалгазын миннир, аңаа дузалаар апаар.

Коммунист Туровец бо бүгүнү чүгле сөс-биле эвес, а бодунуң бүгү ажыл-херээ, амыдыралы-биле бадыткан чоруур. Ынчангаш эш-өөрү, бүгү коллектив ону важок хүндүлээр болгаш үнелээр.

Семен Михайловичиниң бажыңынга баргаш, ооң номчуп турар ном-дептерлерин, солун, сеткүүлдерин көргеш, кижи шуут магадаар. А Туровецтиң бажыңында политиктиг, мемуарлыг литература, чечен чогаал номнарын, Улуг Совет Энциклопедияның томнары эмнежок. Ол дыка хөй солуннарны, сеткүүлдерни чагыдып алган. Ооң ыңай бай-шылырак чурттап орар дээрзиниң бүгү-ле херечилери: хевистер, соодукчу бар, гаражта хуузунда чиик машина база турар...

— Амыдыралдан чыдып калбас дээш доктаамал номчуттунуп, өөренип чоруур-дур мен—деп, Семен Михайлович таваар хөөрээр.— Бажыңымга олургаштың чолаачы мен деп чүвени утту каапкарымны бодум безин билбес-тир мен. Та чүге ындыг чүве ийик. Бажыңымга олургаш номчуттунуп-ла олурар-дыр мен. Сөөлгү үеде сураглыг чогаалчыларның чогаалдарын бижидип алыры кончуг берге-дир.

Семен Михайлович-биле тантыг хөөрежир болза дыка-ла солун кижи болду. Ол Россияның төөгүзүн коптарып, гитлержилер-биле болган сөөлгү дайынның хоралыг уржуктарын сактып, амгы үеде делегейде чүү болуп турарын хөөреп, сөөлгү чылдарда кандыг солун номнарга таварышканын чугаалап бээр. Ынчап олургаш, коллективинде ажыл-херектиң чоруп турарын база-ла сайгара бээр. Ону бодаарга, хөй-ниитиниң хереэ дээш шынап-ла сеткил-сагыжының ханызындан дүвүреп чорууру ийин.

Ооң бодунуң дурт-сыны бичежек-даа болза, холдары дыңзыг, быжыг тура-соруктуг эр болду. БелАЗ-тың кабиназы кончуг делгем, бичежек кижи олуруп аарга, машинаның мурну оота көзүлбес. Ынчангаш ажылдың кончуг бачым үелеринде Туровецти көөрге, кабинаның бир кыдыында тепкииш кырында туруп алгандаа халдып турган дижир болгай. Кончуг-ла тывызык, кызымак кижи дээрзин бо таварылга безин бадыткаар ышкажыл.

Төрээн чурт шак мындыг кызымак оолдарының ажылдакчын үнелеп билир. Семен Михайловичиниң хөрээн Чазактың элээн каш орденнери каастап чоруур.

Ол дыштаныр хүннеринде эш-өөрү-биле кады барыксаан черлерин эргип-кезип, Ак-Довуракка ажылдаарынга болгаш чурттаарынга пат чаңчыга берген.

Кара-Даштың үнелиг эртинези—даг-дүгүн казып тываарынга болгаш аштап-арыглаарынга үлүг-хуузун киирип, амыр-дыжын харавайн шалыпкын ажылдап турар ажылчыннар-ла хөй. А коммунист Семен Михайлович Туровец база оларның аразында ажылдап, өскелерге күш-ажыл-даа, аажы-чаң-даа талазы-биле төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп чоруур.

Б. МОНГУШ.

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ.

● **БЕРЛИН.** 1976 чылда улус ажыл-агый планын күүсеткенинин түңнелдериниң дугайында ГДР-ниң Күрүнениң төп статистика эргелелиниң дыңнадыын мында парлап үндүрген. Чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларының ажылчы чоннары социалистиг чарыштың чорудулгазында улуг бүдүрүлгечи чедиишкиннерни чедип алган деп мында демдеглээн. 1976 чылда ГДР-ниң национал орулгазы ооң мурнунда чылга деңнээрге 3,7 хуу көвүдээн, үлетпүр-продукциязын бүдүрериниң хемчээлиң планнаттынган деңнелди 2,6 млрд. марка акшага ашкан. Үлетпүр бүдүрүлгелеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 6 хуу өскен, а шынарның демдээн салган кылыгларны үндүрери—30 хуу көвүдээн.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧАА ЧЕР

● **БУДАПЕШТ.** Республикага база бир национал камгалалдыг черни тургузар дугайында шиитпирни долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле Бүгү-венгр чөвүлели хүлээп алган. Ол камгалалдыг чер Бюкканың эдектеринде чаттылып чоруткан. Ооң шөлү 39 муң гектар. Сөөлгү чылдарда Венгрияга Хортобадь ховузун, Бач-Кишкун областа улуг девискээрни, а ол ышкаш Шашхедь дагны камгалалдыг черлер кылдыр чарлаан. Үнүштерниң болгаш дириг амытаннарның ховар хевирлерин камгалап арттырар талазы-биле хемчеглерни ол камгалалдыг черлерде ап, эртем шинчилелдерин чорудуп турар.

КҮРҮНЕНИҢ КОЛ САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ

● **ВАРШАВА.** Чуртта медицинаның баштайгы хоорайжыгажын Варшавада тургузуп турар. Аңаа 20 хире эмнелге черлерин, лабораторияларны, медицина факультединиң бажыңнарын, студентилерниң ниити чурттаар черлерин, библиотекаларны, столоваяларны тургузар.

Мында ам безин поликлиника ажылдап эгелээн. Хирургия институдунуң тудуушкуну доозулган. 2-ги клиника комплекизи—иштики аарыгларның аңгы клиниказы, невралгия клиниказы турар корпустарны ам дерип эгелээн. Комплексти 600 орунуг кылдыр кылыр. Медицина хоорайжыгажының бүгү-ле клиникаларының диагностика—шинчилел төвү болу бээр эртем-клиника төвүн тургузары планнаттынган.

Эмнелге болгаш шинчилел албан черлерин ол хоорайжыгаштың девискээринге мөөңнээр чорук эмнээшкинниң деңнелин база үре-түңнелдиин бедидеринге идиглиг бээр.

МООЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ

● **УЛАН-БАТОР.** «1977 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң планын ажыр күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» кады үндүрген доктаалды МАРН Төп Комитеди, МАР-ның Министрлер Чөвүлели, Моолдуң профэвилелдер Төп Чөвүлели болгаш Моолдуң революстуг аныяктарының ТК-зы хүлээп алган.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн улуг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээринче МАР-ның ажылчы чоннарын доктаалда кыйгырып турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, күш-ажылдың депшилгелиг аргаларын чер болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, улустуң шимчээшкинин калбартырын ук доктаал республиканың партия, күрүне хөй-нииити болгаш ажыл-агый организацияларынга хүлээткен.

Октябрьның юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болган күш-ажылчы коллективтерни тураскаалдыг дипломнар-биле шаңнаан турар.

(СЭТА).

ТӨП ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ШИИТПИРИ

ДАМАСК. (ЭТА). Палестинаның хостаарының организациязының Төп чөвүлелиниң ажылы аңаа доозулган. ПХО-нуң дээди органы—Палестинаның национал чөвүлелин (ПНЧ) февральда чыылдыраарынга белеткелди аңаа өске айтырыглар-биле кады чугаалажып көрген. Араб күрүнелер баштыңнарының Рабат чөвүлел хуралынга үндезилээш, Иорданияның хааны Хусейн-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр дугайында шиитпирни хүлээп алган ПХО-ну Палестинаның араб улузунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи кылдыр хүлээп көөр дугайында араб күрүнелерниң шиитпиринге Иордания каттышкан дээрзи билдингир.

Төп чөвүлелдиң хуралын ПНЧ-ниң даргазы Маледа Аль-Фахума ПХО-нуң күүсекомунуң даргазы Ясир Арафаттың киржилгези-биле даргалап эрттирген.

ИТАЛИЯ. Чурттуң таваржып турары экономиктиг кризисти ажып эртериниң аар-бергезин ажылчы чоннарның кырынче чууй каарын монополистиг бөлүктер оралдажып турар. Хамыктың мурнунда боттарының ап турар улуг ажык-кончаазын хевээр арттырар дугайында сагыш салгаш, улуг бүдүрүлге ээлери бүдүрүлгени мызыраарын үргүлчүлеп, ажыл чоктарның санын көвүдедири-биле, ажылчын аңгының амыдырал деңнелин улам ыңай кудуладыры-биле кыжанып турар.

ЧУРУКТА: Миланда ээлери хаап каапкан бир бүдүрүлгениң ажылчы чоннары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Румыния Социалистиг Республика. Дунай чанында Галац хоорайны республиканың кара металлургиязының төвү деп адап турар. Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа акы-дуңма чурттарның техниктиг деткимчези-биле тудуп тургускан ооң металлургия комбинады (чурукта) чуртта ээлдирип турар каңның 35 ажыг хуузун, шойнуң 42 хуузун болгаш прокаттың 95 хуузун берип турар.

АДЖЕРПРЕСС—СЭТА-ның фотозу.

СОЙГАЛААШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Буржуазчыгырыкчылар боттарының антисоциалистиг кампанияларынга саттыышкычы идегеттерни ажыглап турар. Олар социалистиг боттуг амыдырал дугайында ылапчыг шын фактыларны эвес, миллион-миллион ажылчы чоннарның үзел бодалдарын эвес, а өске бодалдыглар дээр ийи-чаңгыс кижилерниң меге-хоозун бодалдарын удуртулга болдуруп, ону «хөй-нииттиниң санал-оналы» кылдыр көргүзүп турарлар деп ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазы А. Индра Чехословакияның Национал фронтузунда кирип турар Чехословак социалистиг партияның конференциязынга чүве чугаалааш демдеглээн.

Капиталистиг Барыын чүк бодунуң чалчаларының ажыл-чорудулгазын чүгле соруп киирип, углап-баштап турар эвес, харын оларның «демократтыг медерелдиг чоруун» дээш эвес акша-хөреңги-биле деткип турар. «77-ниң хартылазы» деп адаар чүүлдү долгандыр калбарып үнген меге-хоозун шуугаазынныг кампанияда социализмни үзери-биле катап эгелээн оралдажышкыннарның ол категориязынга хамааржып турар. Ол чүүлге ат салган идегеттерниң дыка хөйү үр эвес эрткен үеде массалыг информацияның бүгү чепсектерин контрольдавышаан база боттарын чехословак улустуң төлээлекчилери кылбышаан, бистиң политиктиг амыдыралывыска шиитпирлиг рольду ойнап турганы билдингир болгай деп, А. Индра чугаалаан.

Хөй-ниитиге болгаш күрүнеге удур ажыл-чорудулганы организастаары, хоойлуларны хажыдары база ол-ла үеде боттарын ук хоойлуларның шын тайылбырлакчылары кылдыр көргүзери—ол дээрге мырыңай ойлук чок чорук-тур деп, А. Индра ооң ыңай онзалап демдеглээн.

Чехословак Социалистиг Республиканың хоойлулары—ол дээрге бистиң хоойлуларывыс-тыр, оларны чон боду тургузуп, ук хоойлуларны кажык чок күүседирин болгаш чогуур-биле тайылбырлаарын чон хандырып турар дээрзиниң дугайында маргыш чок шыны маңаа катаптаза чогуур.

Социализмниң күжүн, бистиң политикавыстың шынныын бистиң күрүневистиң хөгжүлдезиниң төөгүзү бадыткап турар. Үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйының, культураның, өөредилгениң, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң чедиишкиннери каракка тодаргай көстүп турар. Ылаңгыя сөөлгү сес чылда чедип алдынган түңнелдер чайынналчак болуп турар деп, А. Индра түңнелинде чугаалаан.

ДАШТЫКЫЖЕ АЯН-ЧОРУК

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың оралакчы президентизи У. Мондейл Бельгияга, ГФР-ге, Италияга, Англияга, Францияга болгаш Японияга барып, ол чурттарның удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннар кылыр дээш даштыкыже аян-чорук кылып чорупкан. НАТО-нуң болгаш «Ниити рыноктуң» удуртукчулары-биле Мондейлдиң ужуражыры база-ла планнаан. У. Мондейлдиң аян-чоруу болза, бирээде, кол эвилелчилери-биле ыяк кады ажылдажылганы Каттышкан Штаттарның ужур-дузалыг деп турарын көргүзер, ийиде, ниити айтырыгларны тодаргайлаарынга болгаш шиитпирлээринге экономиктиг база политиктиг кады ажылдажылгазындан-даа артык чугула болуп турар үеде информация чыып алырынга база сүмележиилгелер кылырынга чугула чоруушкун болур деп, президент Дж. Картер санап турарын ооң-биле холбаштыр Ак бажыңның парлалга секретары медеглээн.

ОЛЬСТЕРГЕ ТАЙБЫҢ

ДУБЛИН. (СЭТА). Шинн Фейн («Албан ёзузу») партиязының мында болуп турар съездизи мооң соңгаар-даа ук партияны Шинн Фейн—ажылчын партия (ШФАП) деп адаар шиитпирни хүлээп алган. Партияның кол сорулгазы болгаш эчис күзели—бүгү Ирландияның социалистиг келир үезиң дээш демиселди тайбың болгаш демократтыг аргалар-биле чорудары болур деп, съездиниң чүүлдүг деп көрген резолюциязында демдеглээн.

Шинн Фейн—ажылчын партия Соңгу Ирландияга тайбыңны дүрген чедип алыры болгаш олче чүткүп турар бүгү-ле шимчээшкиннерни база организацияларны деткиири дээш туржуп турар деп резолюцияда чугаалаан.

Калбак ажылчы массаларның—католиктерниң болгаш ол ышкаш протестантыларның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ольстерге хамаарыштыр кандыг-даа тайбың эгелекчи чорукту деткииринге ШФАП белен. Ооң-биле черлештир Соңгу Ирландия айтырыын күш-биле азы шериг күжү-биле шиитпирлээриниң кандыг-даа хевирин ук партия хүлээвейн турар деп, партияның даргазы Т. Макгилда съездиге чүве чугаалааш, медеглээн.

ПАНАМ УЛУСТУҢ ШИИТПИРЛИИ

ПАНАМА. (СЭТА). Бодунуң черинге америк колония турарын панам улус болдурбас деп, Панаманың чазаавының баштыңы Омар Торрихос найысылалдың Пакора округунга болган массалыг митингиге чүве чугаалааш, медеглээн. Панам чер-черге колония тургузуун кандыг-бир хевир-биле хевээр арттырарынче америк таланың чүткүп турары панам каналының дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-биле чугаалажыышкыннарга илереп турар деп ол демдеглээн.

КИЖИ БОЙДУС

АРГА ДААМЫЛЫ

Январь болчай, ча дег айга
үдетпишаан, эзим тыртып,
Ында бойдус — өңнүктерим
аалчызы боош калгып чор мен.
Янзы-бүрү ине, сырга—
мөңгүн дериин шыңгырадыр
Ыяштар мээ ырактан-на
мөгейбишаан, чолугуп тур.
Ынай даап ап, шимчээриндеа
буъдук безин шеглээн ыпкаш,
Сылдырт кыннып, сыт дээриндеи
сырын база чалданган дег,
Ыржым турда, моюндуруумче
оъжук шыг дээш, төктү берди—
Сырбык шураан хөлегезин
таныв каашгын, чаптаан-дыр мен!
Янчыырымны шаа-буе-биле
чаржалаштыр буруладып,
Ынча-мынча чоокшулаан,
шоодай чүктээн мени көргеш,
Ыя пөштен үгү ирей
чаккыргылап, «мендилей»-дир—
Шаңгыр дашка караандап от
чалбыышталып кыптыга-дыр.
Ында-мында хаактар баштап,
атанактар каргыраалаан.
Чаным-биле майтак койгун
самнавышаан, хамнап эрткен.
Чартык айже шошкайыпкаш,
кайгап ора, корга бергеш,
Ыяткан дег, Дилгижек-оол
холу-биле арнын дүрбээн.
Он ийи адыр, шаарап
мыйыс чүктээн сынак-биле
Черже хараан чеди сылдыс—
үгерни-даа дөмейледим.
Черлик хаван, адыг көргеш,
азыгларын шалый бээрге,
Ону көрүп, дытты соктаан
торгаазы-даа чарашсындым.
А мен мында, оран шөлээн,
онча-менди туру бе дээш,
Аң, куш, үнүш аразында
хайгыыл кылып дүнневишаан,
Дайын докпаан тамыдыва
демниг хөмгеш, бөгүн чуртта
Тайбың күзеп, чолукнулаан
чонум бодап, чоргаар чор мен!

С. МОЛДУРГА.

Түңнелдер үнген, конкурс уламчылавышаан

«Бойдусту ленинчи ёзу-биле көөрү дээш» деп республика конкурузунга солуннар редакцияларының, телевидениениң болгаш радионуң чоруткан материалдары-биле жюри таныжып көргеш, бойдус камгалалының ленинчи идеяларын пропагандалаарының, чонну төрээн черинге ынак болурунга кижизидериниң талазы-биле ол материалдар конкурстуң сорулгаларынга, негелделеринге дүгжүп турарын демдеглээн.

Парлаттынган материалдарның утка-шынарын, янзы-бүрү хевирлерин, чонну бойдуска ынак кылдыр кижизидеринге оларның өөредиглиин барымдаалааш, дараазында шиитпирни жюри хүлээп алган:

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң, Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң республика организациязының, Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агыйы эргелелиниң, Анчыларның болгаш балыкчыларның республика ниитилелиниң чарлааны «Бойдусту ленинчи ёзу-биле көөрү дээш» деп республика конкурузунуң шаңналдарын дараазында авторларга тыпсыр:

Бирги шаңналды—100 рубль болгаш бирги чергениң дипломун чогаалчы **С. А. Сарыг-оолга** «Тываның аныяктары» солунга парлаттынган **«Кижи чүнү бодавазыл?»**—деп очерги дээш;

Ийиги шаңналды—75 рубль болгаш ийиги чергениң дипломун «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы **О. И. Гавриловка** бойдус камгалалының, республиканың дириг амытаннарының дугайында материалдары дээш;

Үшкү шаңналды—50—50 рубль болгаш үшкү чергениң дипломнарын:

М. А. Гаковка, республиканың Ыяш ажыл-агыйы эргелелиниң кол инженери, бойдус камгалалының дугайында «Шын», «Тувинская правда» солуннарга парлаттынган материалдары дээш;

М. К. Калчанга, «Шын» солуннуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи, республиканың бойдус камгалалынга хамаарышкан материалдары дээш;

Н. Е. Ванькова, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң редакторү, бойдус дугайында дамчыдылгазы дээш;

Мактал шаңналдары—20—20 рубль болгаш хүндүлел бижиктерин:

А. И. Чараш-оолга, Кызылдың телестудиязының редакторү, Балгазынның хадылыг эзиминиң дугайында киноочерги дээш;

А. Б. Лобачёвага, Тываның аптека эргелелиниң эргелекчизиниң оралакчызы, эм үнүштер дугайында «Тувинская правда» солунга парлаттынган материалдары дээш;

С. К. Хертекке, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң редакторү, аржаан суглар дугайында дамчыдылгазы дээш;

М. П. Штыгашевке, республиканың дириг амытаннарының дугайында «Шын» солунга парлаттынган фото-чуруктары дээш;

Ч. Э. Сундуйга Тес-Хем районнуң улус судунуң ажылдакчызы, бойдус камгалалының талазы-биле «Шынга» парлаттынган материалдары дээш.

* * *

УЛУГ ОКТЯБРЫНЫҢ 60 ЧЫЛЫНДА Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели, Ыяш ажыл-агыйы эргелели, Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң республика организациязының президиуму, аңчыларның болгаш балыкчыларның республика ниитилели бойдус камгалалынга тураскааткан эң эки материалдар дээш 1977 чылдың конкурузун чарлап тур. Конкурс «Бойдусту ленинчи ёзу-биле көөрү дээш» деп кыйгы-биле эртер.

Конкурска чоруткан материалдарга бойдус камгалалының ленинчи идеялары, бойдус курлавырларын камгалаар болгаш оларны таарыштыр ажыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралда боттанып турары, арга-арыгның, сугларның, дириг амытаннарның, агаарның, хөрзүннүң, бойдус байлактарының камгалалы, бойдус камгалаар талазы-биле организацияларның, оон активчилериниң, бойдуска ынактарның ажыл-ижи, хоорай, суурларының чаагайжыдылгазы тода чырыттынган турар ужурлуг. Ол материалдар шупту чаңгыс сорулгаже—республиканың чонун бойдуска, оон байлактарынга камныг болурунга, чоннуң байлаан төтчеглээр кижилерге эптеш чок болурунга кижизидеринче угланган болур.

Конкурска чогаадыкчы коллективтер—республика солуннарының редакциялары, телевидение, радио; литераторлар, чурукчулар, журналистер, фоторепортёрлар, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер, чурук тырттырарынга сонуургалдыглар, бойдус камгалалының организацияларының активистери киржип болур.

Эң эки материалдар дээш дараазында шаңналдарны тыпсыр:

а) **Чогаадыкчы коллективтерге:**
Бирги шаңнал—200 рубль.
Ийиги шаңнал—150 рубль.
б) **Авторларга**
Бирги шаңнал—100 рубль.
ийиги шаңнал—75 рубль.
Үшкү шаңнал (үш)—50—50 рубль.
Мактал шаңналдар (беш)—20-20 рубль.

Конкурстуң лауреаттары дипломнар болгаш хүндүлел бижиктер-биле база шаңнадыр.

Конкурска бижээн чагааларны, тырттырган, чураан чуруктарны авторлар солуннар редакцияларынче, телевидение болгаш радиоже чорудар. 1977 чылда парлаттынган материалдарны шаңналга киирери-биле редакциялар Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинге бо чылдың декабрь 15-ке чедир киирер.

ГРУЗИН ССР. Грузияның улустуң танцызының Күрүнениң академиктиг алдарлыг ансамблиниң оюн көргүзүглери бистиң чуртувуска болгаш даштыкыга улуг чедиишкинниг болуп турар. Ук ансамбльди ССРЭ-ниң улустуң артистери, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының база Шота Руставели аттыг шаңналдың лауреаттары Н. Рамишвили биле И. Сухишвили удуртуп турар.

Ам коллектив чаа программаны белеткеп турар. Ол ансамбль Ортаакы Азияның республикаларының хоорайларынга, а ооң соонда Японияга оюн көргүзүп баар деп турар.

ЧУРУКТА: ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Рамишвили.

А. СААКОВ биле С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ фотозу.

Телевидение

ЯНВАРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Хирург Мишкинниң хүннери». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
11.45—«Кино аян-чоруктарының клуву».

КЫЗЫЛДАН

12.45—«Кыжырынчыг мээң аас-кежиим». Телефильм-шии. 1-ги сериязы.
14.05—«Күштүг, эрес чоруктуң чадалары». Телефильм.
14.35—«Ырларның оруктары». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

15.00—«Ладо Гудиашвили-биле ужуражышкыннар». Документалдыг фильм.
15.50—«Бойдус-биле таныжып тур бис».
16.10—«Чечен чогаалдарны экранчытканы». «Мээң университеттерим». Уран-чечен фильм.
17.45—«Эртем—бөгүн». «Эртемденнер — мал ажыл-агыйынга».
18.15—«Ёзулуг эрлер».
18.45—«Хөглүг үннер».
19.00—Медээлер.
19.15—19.25—Чапсар.
19.30—«Спортлото» тиражы.

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер.
19.50—«Төрээн акызы дег». Документалдыг фильм.
20.00—Уран чүүл училищезиниң башкыларының концерти.
20.35— Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.55—«Хирург Мишкинниң хүннери» деп хөй серияның уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглери. 2-ги сериязы.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
22.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Хельсинкиден дамчыдылга.
23.15—23.25— Медээлер.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын районнарга 21—26, оон өскелеринге 29—34 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү чүк угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы 30—32 градус соок болур.

Республиканың автомобиль оруктарының көстүрү эки. Эртен туманнаар, көстүрү 50 метр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

МЕГЕЧИЛЕР

«Хөөрээрниң чугаазы»

Мырыңай шаанда-ла болган чүве ол, кужурум. Ынчаарда мөчүй берген кижини даглар бели ой черге эпчек-биле шыпкаш, чадагайга каап каар, ол-ла турган чүве. Ол дээрге лама, хамнарның суртаалы ындыг турган болбайн канчаар. Мөчүй берген хөөкүй кижини ынчаар орнукшударынга дириг кара хөңнүм чок—бир талазында хүндүлеп көрбээни, ийи талазында ойчикке кускун, сааскан дою кылып каары ол-дур. Ол эки бе ынчаш? Элээн каш хонганда ындыг черге баарга чүү-даа чок болур чүве. Харында-даа сагыш-сеткилге чактыг болгаш коргунчуг соргак артып калган болур.

Ооң кадында, мөчүй берген кижиниң 49 хонуун албан эртирер: «саң салыр, аза-буктары-биле чугаалажыр» дижип алгаш, бо-ла лама, хамнарның чилбиргеп маңнажыр чоруун көөр хөңнүм чок чораап мен, оол. Шаанда бир-ле катап ол ядараан кулугурларның шын-мегезин тударын шенеп көөр деп бодап алган мен.

Часкаар чайын черниң сиген-үнүжү кидип-не хөлбеңейндир үнүп, чечектелип турда, назы дөгээш, мөчүй берген бир-ле кырганның ол хонуун дагыыр деп турарын дыңнап алган мен. Сураглыг дээн ламаны-даа, аза-бук көөр алдарлыг дээн хамны-даа чалап ап турар хире болдулар. Ол улустуң саң салдырары — 49 чиге хүнүнүң даң бажында мөчүй берген ирей кижини орнукшуткан черге базып келдим. Амдызында ында кым-даа келбээн, а ол черде чүү-даа артпаан — арыг чаагай де. Оът-көгү хөлбеңнээн чыдыр-ла, дуңмакым. Ыя ону ажыглап, ап чораан ак эпчээмни дуй эжингеш, шимчеш-даа дивейн чыдыр мен.

Элээн-не үр болгаш, таптыг-ла биче дүъш хиреде хөй артыпчак-дергилиг кижилер үргүлейпип келдилер-ле де. Эпчээм адаандан бүдүү көрүп чыдарымга ламазы биле хамы элээн эзирий берген келдилер. Өскелери — элээр. Сымырапчыр чыгыы оожум чугаалажып турлар:

— Эпчээ-даа чайылбааң хевээр-дир, көрүңерем.

— Канчап чүү-даа келбейн турган чоор, ха-дуңма.

— Черле угаанныг чораан ирей болгай, бо дөртен тос хонуун маңнааш, бүрүн-бүдүн чыдыр боор, чонум...

Оларны эзирик лама үзе кирип, хөректенип кагды:

— Кевип-херек чок чүве чылчырашпаңар, кулугурлар! Бүрүн-бүдүн чыдарын бодап көөрге, арай хирелиг-дир...

Аңаа демги эзирик хамы дораан-на улашты:

— Ындыг-ындыг, судур аштырып, хамнадып албааже!

Кижилерниң кайызында-даа ыыт чок. Ам демгилерниң айтыышкыннарын эдерген: саң салыр одаг ужудуп, аъш-чем, арага-дары делгеп хөлзеп-ле турлар дедан, дуңмакым. Ламазы судуруп алкааш олурупкан, хамы хараган ширбиил тудуп алган одаг долгандыр челип чорупп тур оң. Оон кыйгы салды:

— Оо, Далбый, кайда чор сен?

Шимчеш дивейн чыдарга шыланчыын кандыг дээр. Ынчангаш, ыя ону ажыглап буттарым шимчеш кылдым. Хам аайып тыппайн көрүп тура, арай чавыс кускуннай-дыр:

— Оо, Далбый, дөргүл-төрелиң, ха-дуңмаң тодү чыглып келди!..

Бо удаада ам холдарым шимчеш кылып кагдым. Ламаның-даа хамның-даа арыннары ак тос кылдыр хуула бергиледи. Хам оон арга-чадаарда тупук үн-биле кый диди:

— Оо, Далбый... аштан-чемнеп...

Ам-па таваар ковайып туруп олур мен оң. Улузумну көөрүмге чүү-хоозүн октагылапкаш, алгы-кышкы-биле салчып-ла бердилер де, кужурүм. Хамны көөрүмге хамык улустуң ырак мурнунда, чүгүрүк аътка четтирер ужур чок, кууранайнып бар чор. Аңаада ийи колдуундан улуска соледип алган чоруур лама база-ла улустуң дап дал ортузунда ылгыны аажок мешпеңнедип чоруур де. А хайыралыг судуру ында-мында салгып аайы-биле калбаңайнып чыткылаар. Арага-дары, аъш-чем, ном-судур аразында алыс чүреккир чүвелер — ол аалдың улуг калдар ыды-биле ийилээ артып калган болдувус.

Лама, хам мегечилер болбайн канчаар: ындыг-ла чүвени өттүр көөр улус болза, эпчек адаанда чыткан эрни — мени база билип каап-ла тургайлар але, дом?

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Спортчу медээлер

Шыдыраа

Кызылдың шыдыраа клувунуң чемпионадының дөрткү, бешки салыглары эрткен дыштаныр хүннерде болуп эрткен. Маргылдааның ийиги чартыы эгелеп турда, шилиндектер илерееп, оларның удуг саннары немешпишаан.

Бо клубтуң үш дакпыр чемпиону чораан Монгуш Кенин-Лопсан эрткен чылын Петр Берковичиге алысканы чемпион адын дедир эгидип алыр сорулгалыг, спортчу тура-соруктуг ойнап турар. Ол амдызында кымга-даа уттурбайн, бирги чер дээш ойнаар туружун салыг санында улам быжыглап кел чоруур. М. Кенин-Лопсан 3,5 санныг болгаш бир соңгаарлаттынган салыглыг.

Бирги разрядчы инженер Юрий Быков база багай эвес түңнелдиг чоруп, шилиндектерниң одуруунда чоруп турар. Быков туруш эжелеп ойнаар шыдыраачыларның санынга кирер. Бир эвес удурланыкчызы частырыглыг кошкак көштер кылыр болза, ону ылап-ла тиилелгелиг төнчүзүнге чедирер. Беш дугаар салыгда С. Донгак Быковка удур ойнааш, бодалар талазы-биле артыкшылдыг, харында-даа удар ужурлуг кончуг эки байдалдыг оргаш, частырыглыг көш кылып, санын оскунар ужурга таварышкан.

Шыдыраачы Чыртак-оол Оюн эгезинде салыгларны арай чедимчелиг эвес эгелезе-даа, ооң ийиги чартыындан эгелеп, маргылдаада байдалын чоорту экижидип, удуг саннарын немеп кел чоруур. Беш дугаар оюнда М. Кенин-Лопсан-биле ол ужурашкаш, салыын соңгаарлаткан.

Тыва АССР-ниң Дээди судуунуң ажылдакчызы бирги разрядчы Ондар Даш-оол баштайгы салыглардан эгелеп, тиилелгеже дидим чүткүлдүг ойнап турар. Ол С. Донгак, В. Бузыкаев олар-биле ийи салыгны соңгаарлаткан.

Ийиги разрядчыларның аразында Семис-оол Донгак элээн чедиишкинниг ойнап турар. Бо шыдыраачының оюн үезинде кылгылаан чараш көштери көрүкчүлерни болгаш маргылдааның киржикчилерин магадаткан. С. Донгак баштайгы оюннарда бирги разрядчы Ю. Бай-Караны уткаш, М. Кенин-Лопсан-биле хайымнашкан.

Беш салыг соонда М. Кенин-Лопсан, Ю. Быков олар маргылдааның өске арткан киржикчилерин мурнап турар.

Д. САЛЧАК.

ХОККЕЙ

Январь 22-де ССРЭ-ниң чемпионадынга Саратовтуң «Кристалл» командазының хоккеистери Москвада ЦСКА-ның Спорт ордузунга баштайгы тиилелгени чедип алганнар. Олар «Спартакты» 5:3 (2:1, 1:1, 2:1) санга утканнар. Бо дээрге үшкү ээлчегде спартакчыларның үш улай уттурганы ол болган. Ол-ла хүн ЦСКА-ның командазы СКА-ны (Ленинград) 8:4 (3:0, 5:2, 0:2) санга уткан, а «Торпедо» (Горький) — «Динамо» (Москва) 4:4 (2:1, 1:0, 1:3) сан-биле хайым болганнар.

КИНО

ЯНВАРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ульзана» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох, кужур Настяны аар!» 9.25, 11.00, 15.15, «Атеист» киnoлекторий 16.50, «Танывазы херээжен» (2 сериялыг) 12.35, 18.40, «Анна Каренина» 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Таныvac оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тараачынның оглу» 14.00, «Эңдере бүдүрери» (2 сериялыг) 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

МАГАЗИНИВИС ЧАҢГЫС

Бай-Тал суурнуң чурттакчы чонун холушкак бараанарның чаңгыс магазини аъш-чем болгаш үлетпүр бараанар-биле хандырып турар. Магазин айда 38 муң рубльдиң бараанын саарып, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип турза-даа, чоннуң негелдезин долузу-биле хандырып шыдавайн турар.

Магазинде үш садыгжы чонга бараан болуп ажылдап турар, ынчалза-даа олар садып алыкчыларны хереглээн бараанары-биле хандырып, садал чокка эрттиреринче улуг-за сагыш салбайн турар. Ынчангаш оон узун ээлчег үзүлбес, садып алыкчылар аъш-чем садып алыр дээш орта туруп, үезин дыка чидирер. Бо айтырыгны дарый үзе шиитпирлевес болза, узун ээлчег үзүлбес боош артар.

Магазинге хлеб, азы чаа бараанар кииргенде ынаар «чудурук сынмас». Хлебти ийи хонгаш, чаңгыс машинаны сөөртүп эккээр, ынчангаш ийи хонукта чиир хлебин ынчап садып албас болза хоржок. Ол киирген хлеб сөөлзүрээн кижилерге чедиишпейн баргылаар. Соок эвес болза, маңаа иткилежип, үе-шак чидирип турарының орнунга, район төвүнден садып алгаш келири оон дээре.

«Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы эрткен чылын суурга аъш-чем магазинин тударын бүдүрүлге планынга киирип алган турган. Октябрь айда бир тудугжу бригада чаа садыгның таваан салып, чонуп каан тудуг ыяштарын сөөртүп эккеп алган. «Чаа чылда чаа садыг ажыттынар, ам-на чүгээр болур боор бис» дээн чугаа суурга шагда-ла тарай берген турган. Чоннуң ол өөрүшкүзү үр эвес болган. Магазин тудуунга ажыглаары-биле белен чыткан тудуг материалдарын малчыннарга чунар-бажын тудары-биле өскээр сөөртүп аппарган. Магазинниң чүгле таваа салдынганы, оон ынай көдүрлүп чыдашканы дыка хомуданчыг. Ол айтырыг ол-ла хевээр читкен.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң үлетпүр-даа, аъш-чем-даа бараанарынга херегелел хүн бүрүде өзүп турары билдингир, ынчангаш ол айтырыгны дарый шиитпирлээрин чурттакчы чон негеп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Кызылдың № 1 көдээ ортумак профтехучилищези 3 класстың автомобиль чолаачызының тускай эртеминге ажылчыннар өөредири-биле өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөрениринин хуусаазы 5 ай.

8—10 класс дооскан 17 хар 8 ай болгаш оон өрү назылыг эр-херээжен кижилерни хүлээп алыр.

Өөренип кирип тура дараазында документилерни дужаар: паспорт, шериг биледи азы киир бижиткен херечилел, эртеминиң дугайында документини боду-биле, өг-бүлезиниң дугайында шынзылга, «Сельхозтехника» организациязындан чоруткан бижик.

Өөредилге 1977 чылдың февраль 1-де эгелээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Салчак Тока кудумчузу 14, телефон 2-90-92.

1974 чылдың февраль 5-те Кызылдың КАИ-зиниң Геннадий Михайлович Андреевке тывысканы БА сериялыг 542982 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен, ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет гургузут килдистериниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, секретарияттың 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
ТИРАЖ 16332. ЧАГЫГ № 98.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00632.